

HICSIK DÓRA-HORVÁTH LAJOS

Kosztolányi Dezső „Shakespeare nyelve”

*„Valahányszor foglalkozom vele, mindig új oldaláról tűnik szemembe,
mindig más és más tökélye kap meg, melyet képtelen vagyok megmagyarázni.”
(Színházi esték)*

Bevezető¹

Kosztolányi Dezső írásai szerves részeit alkották a Szabadkán megjelenő *Napló*nak. A Pesten már megjelent szövegek kerültek másodközlésben így a jugoszláviai magyarok asztalára. Folyamatban van a Kosztolányi-életmű kritikai kiadása, készül a Shakespeare-fordítások kötete is, melyhez adalékként szolgálnak többek között a *Napló*ban megjelent fordítások, ám mindemellett sok érdekes információ megbújik nemcsak a lapban, hanem a szabadkai gyermekkorban is, amelyek segíthetik a téma kutatóit. Írásunkban azokat a motívumokat vesszük számba, melyek valószínűleg helyet kapnak majd a kötetben is, és nagyban hozzásegíthetik a kutatókat Kosztolányi Dezső shakespeare-i világszemléletének megértéséhez.

Kosztolányi Dezső ugyanúgy fordított idegen nyelvekből, mint meganynyi nyugatos. Egy nagy különbség volt azonban, amiben Kosztolányi kitűnt közülük: nemcsak jól beszélt idegen nyelveket, hanem érezte azok játékoságát, rétegeit, gyökereit is. Honnan eredt ez a nyelvtudás?

A város

Szabadka Kosztolányi gyermekkorában a Magyar Királyság harmadik legnépesebb városa volt, egy többnemzetiségű közösség otthona. Már gyermekkorában hallhatott horvát, szerb, bunyevác beszédet is, de hogy mennyit értett belőle, nem tudhatjuk. Németül viszont – édesanyja és nagyanyja nyelvén – tudott. Gyermekkorában tehát hozzászokott az idegen szavakhoz, az idegen hangsúlyokhoz, amelyek könnyebben átlendíthették egy másik nyelv megismerésének akadályain.

A nagyapa

Kosztolányi Ágostont², a költő nagyapját vándorszínészként érte a forradalom híre.³ Érdekes életrajzi adat, hogy a nagyapa kacérkodott a színészzel: a majdani unokáknak mesélt történeteiben esetleg feleveníthette a fiatalkori színjátszás élményeit. A szabadságharc leverése után Kossuthal hagyta el az országot: követte őt Törökországba, Angliába, majd Amerikába. 1857-ben tért vissza Magyarországra, immár Szabadkára. Családot alapított, üzletet vezetett. Ő volt Kosztolányi Dezső gyermekkorának egyik legfontosabb alakja, aki sokat mesélhetett unokájának a távoli világról. Ő beszélhetett neki először az amerikai angol nyelvről is: meglehet, a maga módján, még taníthatta is bizonyos szavak helyes kiejtésére, habár minderről egyáltalán nincsen adatunk.

Az iskola

Kosztolányi 1895-től volt a Szabadkai Főgymnasium tanulója. Az iskolában a magyar, a német és a latin nyelv mellett a görög és a francia volt választható tantárgy. Az évkönyvek részletesen beszámolnak a tantervről, ennek köszönhetően tudhatjuk, mit tanultak annak idején, s milyen témákban érintették a magyar és a világirodalmat.

Az 1900/01-es tanévben a költő hatodik osztályos volt. Ebben az évben tanultak Shakespeare-ről. A magyar nyelvet Toncs Gusztáv⁴ tanította, akinek 1909-ben jelent meg *Shakespeare drámai művészete* című könyve. A költői olvasmányok között szerepelt Shakespeare *Julius Caesar* című műve is, melyet a következő szempontok szerint elemeztek: „a) Julius Caesar, b) Elmélet, a dráma fogalma, drámai jellem, cselekmény,

szerkezet, a dráma technikája, előadása. A tragoedia fogalma. C) Egyes részletek könyv nélkül Julius Caesar-ból: Brutus és Antonius beszéde I. felv. – Brutus beszéde az összeesküvők közt II. felv. – Antonius beszéde Caesar holtteste felett. III. felv.” (*Szabadka sz. k. városi községi főgymnasiunának értesítője az 1900–1901. tanévről*, 117). Havonta dolgozatot írtak, amelyek közt szintén volt Shakespeare-tétel: „A drámai cél kitűzése a *Julius Caesarban*, Brutus lelkiállapotának elemzése az 1. felvonás 2. színe alapján, Antonius beszédének tagolása, ki a dráma főszereplője.”

A könyvtár

Az angol irodalom és történelem több könyvtárbeli mű témája volt, melyhez idővel Kosztolányi is hozzájuthatott. Akár még ez is fontos állomás lehetett a Shakespeare-fordításokhoz vezető úton. Az iskola egykori könyvtára ma már sajnos nem adhat teljes képet az egykori kötetekről (HIRTH 1900), megmaradtak viszont művek, melyeket Kosztolányi is olvashatott:

Bayer József: *A nemzeti játékszín története 1–2*. Budapest, 1887

Greguss Ágost: *Shakespeare*. Budapest, 1880

Macaulay (fordította Zichy Antal): *Ánglia története*. Budapest, 1877

Molnár György: *Lear király* (tanulmány). (A kötet nincs meg.)

Névy László Antal: *A tragédia elmélete*. Budapest, 1871

Névy László: *A drámai középfajok elmélete*. (A kötet nincs meg.)

Névy László: *A komédia elmélete*. Budapest, 1872

Shakespeare (fordította Petőfi Sándor): *Coriolanus*. (A kötet nincs meg.)

Shakespeare (fordította Vörösmarty Mihály): *Julius Caesar*. (A kötet nincs meg.)

Shakespeare (fordította Arany János): *Hamlet, dán királyfi*. (A kötet nincs meg.)

Shakespeare (fordította Szász Károly): *Macbeth*. (A kötet nincs meg.)

Shakespeare (fordította Arany János): *Szentivánéji álom*. (A kötet nincs meg.)

Az írások

A *Bácsmegyei Napló*, majd 1930-tól a *Napló* a jugoszláviai magyarság egyik legfontosabb sajtóorgánuma volt a két világháború között.

Fenyves Ferenc, Kosztolányi egykori osztálytársa volt a főszerkesztője és tulajdonosa. 1902-ben, a kettejük nézeteltérése miatt távolították el költönket alma materéből, ez viszont nem zavarta őket a későbbi együttműködésük során. Fenyvesnek jól jöttek a Pestről érkező írások és Kosztolányi baráti köre is, mely néha-néha megjelent a lapban, Kosztolányinak pedig jól jött a szövegekért kapott tiszteletdíj.

Kosztolányi Shakespeare-fordításai

Kosztolányi Dezső műfordítói tevékenysége, ahogy műfordításainak szakmai megítélése is, napjainkig meglehetősen vitatott. Sokan elmarasztalták mint érett műfordítót, amiért többnyire szabadon bánt bizonyos forrásnyelvi szövegek célnyelvi átültetésével. Shakespeare-fordításai mégis különleges mérföldkövét jelentik annak a formaérzékeny életműnek, ami a szülővárosi önképzőkörös stílusgyakorlatoknak, továbbá az egyetemi műfordításoknak köszönhetően hasonlóképpen érvényesül Kosztolányi prózapoétikájában, illetve nyelvművelő műfordítás-értelmezésében is.⁵ Többnyelvű műfordítói szerepvállalása szintúgy meghatározónak tűnik, ahogy hangsúlyozottan fontos volt az „éretlen” gimnazista Dide idegen nyelvekhez fűződő önképzőkörös viszonyulásában az egekig magasztalt „Shakespeare nyelve”⁶, már a magántanulóként színjelesre letett érettségijét követő „botrányos” pályakezdést megelőzően is.⁷ Kosztolányi műfordítói munkásságán belül azonban „Shakespeare nyelve” nem egyenlő sem a brit, sem az amerikai angol nyelvek alapvetően szótárhasználat mentén elsajátított ismeretével (ahogy mindaz korábban mérvadó volt a Shakespeare-fordító Kossuth Lajos és Arany János esetében, továbbá Vörösmarty-nál és Petőfinél), illetőleg nem merült ki pusztán a századfordulós angломán ékesszólás két világháború közötti időszakára jellemző „Nyugat-barát” nyelvhasználat „szín-játszó” megnyilvánulásaként sem.⁸

Noha Kosztolányi Dezső Shakespeare-fordításai közül számottevő részlet megjelent a *Bácsmegyei Napló*, illetve a későbbi *Napló* és a *Pesti Hírlap*, illetve a *Pesti Hírlap Vasárnapja* hasábjain, *Téli rege*-fordításának mutatószövegét a *Nyugat*, a *Romeo és Julia* fordításrészletét az *Új Idők*

közölte először: függetlenül a *Bácsmegyei Napló* és a *Pesti Hírlap* egymással szinte minden tekintetben megegyező fordításrészleteitől (Az *idő beszél* és *Autolycus csavargó dalai a Téli regéből*, illetve a *Mab királyné a Romeo és Juliából*). Első két Shakespeare-fordításának 1930-as Genius-kiadásait követően Kosztolányi egyéb Shakespeare-drámarészletei és a *Szentivánéji álom* feliratrészletei mellett, a *Lear király* fordítása esetében is megfigyelhetők hasonló szövegközlések. További fordításrészletei jelentek meg a kolozsvári *Ellenzék*, az *Esti Kurír* és a *Pesti Napló*, illetve a *Prágai Magyar Hírlap* hasábjain.

Költői nyelvszemléletének értelmezési keretét mindenesetre módosítja a szövegekönyszerű „shakespeare-i nyelvhasználat”: az értékközvetítő jelmondatként használt „Shakespeare nyelve” kifejezés monarchiabeli kultusza, a serdülőkorú Kosztolányi költői szabadságot kedvelő, nyelvművelő önazonosságtudatában is több mint meghatározó jelleggel bírt. Az ezredfordulós magyarságtudat kultikus jelentősége párhuzamosan érvényesült az egyéb, kiegészítő jellegű kultuszteremtési szándékokkal. Pesti börtöneiben Kossuth Shakespeare-t fordítva tanult meg angolul, bizonyos városi legendák alapján pedig Erzsébet királyné vagy becenevén „Sissi” fésülködés közben fordított egy-egy Shakespeare-művet görög nyelvre, amikor egyszerre tanult görögül és magyarul. Shakespeare darbjait mindenesetre leginkább aktuális mondanivalójuk miatt, sőt kifejezetten kultikus jelentőséggel, illetőleg népművelő szándékkal vitték színre a „laza erkölcsűnek” minősülő, „szókimondó” magyar nyelvű színházak. Az akkori budapesti székesfőváros tulajdonában lévő Népszínház épületében működő Nemzeti Színház folyamatosan felelevenítette a népszerű Shakespeare-darabokat, hasonlóképpen a szabadkai Népszínházhoz, ahol a századforduló környékén Szabadka lakosságának színházi életét igen jelentős mértékben meghatározta a vendégelőadások Shakespeare-sorozata. Mindezt a gimnáziumigazgató Kosztolányi Árpád sem nézte jó szemmel (amit alátámaszthat még Brenner József, Kosztolányi Dezső és Munk Artúr főgimnáziumi levelezése is).

Kosztolányi Shakespeare-fordításai ugyanakkor nemcsak lapokban és könyvekként tárultak az olvasók elé. *Téli rege*-fordítását hét alkalommal

játszotta a budapesti Nemzeti Színház 1933 őszén, *Romeo és Julia*-fordítását pedig a budapesti Művész Színház Stúdiója mutatta be 1932 tavaszán (utóbbi további két alkalommal játszotta később a szintén budapesti Belvárosi Színház, 1946 őszén). Kosztolányi *Romeo és Julia*-fordítását színre vitte még a Kolozsvári Magyar Színház is: két önálló rendezésben is játszották Kolozsvárott 1935 telével kezdődően négy-négy alkalommal, mintegy négy színházi évadon keresztül, egészen 1940 teléig (Brassóban kétszer, Nagyváradon négyszer, Marosvásárhelyen egyszer). *Romeo és Julia*-fordításából külön hangjáték is készült, amit esti műsorában közvetített a *Magyar Rádió* 1935. október 18-án, a Fialatok Rádiószínpada közreműködésének köszönhetően. Kosztolányi Shakespeare-fordításai alapján készültek filmfeliratok a *Szentivánéji álom* és a *Romeo és Julia* első két egész estés Shakespeare-nagyjátékfilmekhez is. A Max Reinhardt rendezte 1935-ös *Szentivánéji álom* Kosztolányi Dezső magyar szövegeként volt olvasható a budapesti mozikban mintegy tizenkét héten át (a Rádium, a Casino, a Simplon, a Stúdió, a Budai Apollo, a Józsefvárosi Filmpalota, a Pátria, a Rialto, a Savoy, az Alkotás, a City és a Royal Apollo mozikban). Fővárosi sikerét követően, a *Szentivánéji álom* Kosztolányi filmfeliratával, 1936 november végétől kezdve műsoron volt többek között Nagyváradon (az Omnia Mozgószínházban), Kolozsvárott (a Select, a Royal-Mozgó és a Munkás-Mozgó mozikban), Brassóban (a Capitol Mozgószínházban), Miskolcon (az Uránia Mozgószínházban), Zalaegerszegen (az Edison Moziban), Békéscsabán és Pápán (a Csaba Mozgó és a Jókai Mozgó műsorán), egészen 1937 decemberéig. Hasonlóan sokan látták magyar mozikban a George Cukor által rendezett 1936-os *Romeo és Julia*-filmhez készült magyar feliratot mint Kosztolányi műfordításának szövegváltozatát. Utóbbi több mint tíz héten át vetítettek országszerte és határon túl is, 1937. január 3-ától 1938. november 13-áig: Budapest után többek között Miskolcon, Pápán, Szegeden, Kolozsvárott és Brassóban is (a budapesti Fórum Filmszínház, Metro Filmpalota, Stúdió, Pátria, Rialto, Savoy, Alkotás, Gloria, Corvin, Hollywood Filmszalón, Józsefvárosi Filmpalota mellett a miskolci Korona, a pápai Jókai, a szegedi Széchenyi, a brassói Astra, illetve a kolozsvári Select és Thália-Mozgó mozikban), a korabeli lapok beszámolóai alapján teltházassal.

Magyar színháztörténeti mérföldkönek számított ugyanakkor 1932. április 13-án a Művész Színház *Romeo és Julia* Studio matiné előadása is: először került színre magyar nyelven újrarendezett Shakespeare-darab a klasszikus magyar fordításokkal szemben (kisebbségi publikum előtt, Rácz György rendezésében). Nagy jelentőségű előadás volt mindemellett a Nemzeti Színház 1933. szeptember 15-ei *Téli rege* bemutatója is (Ódry Árpád rendezésében): hosszú idő után ez volt az első országos hírű Shakespeare-előadás a nagy nyilvánosság előtt, új betanulásban. Mind-ebben Kosztolányi megelőzte kortársait: Babits Mihály 1916-os *A vihar* című Shakespeare-fordítását Magyarországon csupán 1939. augusztus 29-én mutatták be a Margitszigeten (Németh Antal rendezésében), majd 1940. november 30-án a Nemzeti Színházban (Németh Antal és Szilassy Gyula rendezésében). Ugyanakkor Babits *A vihar*-fordítását szint-úgy bemutatták Kolozsvárott (Kádár Imre rendezésében, 1936. január 9-én, csütörtök este fél 9-kor), ahogy azt megelőzően Kosztolányi *Romeo és Julia*-fordítását is.

Kosztolányi Shakespeare-fordításai szinte felülmúlhatatlan sikert arat-
tak 1935-ben. Egyszerre volt színpadon látható és rádióban hallható,
továbbá mozgóképre vetítve olvasható egy-egy újrarendezése alapján
készült szövegváltozata. Jelentős eseménynek számított ezek közül
a Kolozsvári Magyar Színház magyar *Himnusz* születése alkalmából
(január 22-e helyett végül csak másnap, 23-án bemutatott), zárt ajtók
mögött megtartott *Romeo és Julia* ünnepi presztízselőadása, Kádár
Imre rendezésében. Hasonlóképpen fontos eseménynek bizonyult az
1935. október 18-án, az esti főműsoridőben közvetített *Romeo és Julia*
rádiójáték is. Utóbbi a Nemzeti Színház új igazgatója, dr. Németh An-
tal rendezésének köszönhetően (a *Budapest I.* rádióadón keresztül),
egyidejűleg volt hallható a király nélküli Magyar Királyság határain belül
és a trianoni államhatárokon túli magyarok vidékeken (minden bizony-
nyal még Szabadkán is). Kosztolányi hangja ugyanakkor Shakespeare-
rel kapcsolatos bevezetői révén többször is felcsendült a Magyar Rádió
irodalmi műsorában 1935 őszén. Mindezen felül, kifejezetten látványos
rendezvényként jellemezték az 1935. november 28-ai *Szentivánéji álom*
budapesti díszbemutatóját is. A *Budapesti Hírlap* akkori beszámolója alap-

ján a „Rádium filmszínházban pazar külsőségek között tartották meg a *Szentivánéji álom* díszbemutatóját. Megjelent vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó családjával, Vértessy Sándor, a kabinetiroda főnöke, Tahy László miniszterelnökségi államtitkár, Preszly Elemér belügyi államtitkár, Kádár Levente min. osztályfőnök és sok más előkelőség”.

Kosztolányi Dezső halálát követően a Kolozsvári Magyar Színház emlékünnep keretében játszotta ismét Kosztolányi *Romeo és Julia*-fordítását (1936. november 11-én), 1937. január 3-ától pedig szintén Kosztolányi magyar szövegeként vetítették a *Romeo és Julia* filmet a budapesti mozik (mint, ami „Shakespeare halhatatlan remeke” és „Kosztolányi Dezső utolsó műve”). A *Budapesti Hírlap* korabeli cikke szerint: „A magyar film felirataihoz Kosztolányi Dezső új, *Romeo és Julia*-fordítását használták fel és így a film magyar változata is méltó lesz Shakespeare halhatatlan zsenijéhez.” Elképzelhető, hogy a *Szentivánéji álom* és a *Romeo és Julia* filmeket Lifka Sándor szabadkai mozgóképszínházában is vetítették Kosztolányi Shakespeare-fordításaiból készült magyar felirattal, mindez viszont még további kutatást igényel, a korabeli források további feltárását illetően.

Úgyszintén nagy jelentőségű esemény volt a Kolozsvári Magyar Színház későbbi, 1940. október 24-én bemutatott *Romeo és Julia* ünnepi díszelőadása, a magyar színháztudomány 150 éves fennállása és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ünnepélyes megnyitása alkalmából, Szabados Árpád rendezésében. Hasonlóan fontos eseménynek számított a budapesti Belvárosi Színház 1946. november 8-án bemutatott *Romeo és Julia* jubileumi matinéja a színház fennállásának 30. évfordulójára, Bárdos Artúr rendezésében. Mindemellett külön érdekességnek tűnhet, miszerint Tamási Áron, aki abban az évadban dolgozott a Kolozsvári Magyar Színházban, amikor Kádár Imre, az előzetes évadtervezet ellenére, sőt szinte a semmiből és teljesen váratlanul beemeli az 1934/35-ös színházi műsorába Kosztolányi *Romeo és Julia*-fordítását (Tamási később, 1947 márciusa és júliusa között, már a *Romeo és Júlia* című, új színházi hetilap főmunkatársaként jelentkezik). A „Színházi és művészeti lap – A kultúra és a szellem szabad fóruma” egynyarú folyóiratként, mindössze tizenhat számban jelent meg, ahol Tamási *Színházi válság* címen külön vitaindító tanulmányt közölt, amelyről következő cikkében elismeri (*Vá-*

lasz a „színházi válság” ügyében), hogy „a magyar színházi kultúra mai állapotára nézve tettem néhány jellemző megjegyzést”.

Kosztolányi *Lear király*-fordítása viszont mindmáig szinte feledésbe merült, annak ellenére, hogy többi Shakespeare-fordításához képest abból jelent meg a legtöbb szövegmutatvány a korabeli lapokban, ahogy a szabadkai *Napló*ban is. Jelenleg a Kosztolányi Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport dolgozik azon, hogy az OSZK kézirattárában fellelhető szedőpéldány alapján helyreállítsák az említett Shakespeare-fordítást a Kosztolányi-életmű kritikai kiadássorozatában.

Kosztolányi Shakespeare-fordításai a *Napló*ban:

Az Idő beszél (Shakespeare „Téli regéjé”-nek új fordításából). 26. évf. 72. sz. 7., 1925. március 15.

Autolycus csavargó dalai (Shakespeare „Téli regéjé”-nek új fordításából). 26. évf. 144. sz. 7., 1925. május 29.

Mab királyné (Romeo és Julia új fordításából). 29. évf. 116. sz. 24., 1928. április 29.

Élet és halál – Részletek az Új Shakespeare-ből – 31. évf. 201. sz. 25., 1930. július 27.

Lear Király – Mutató Shakespeare drámájának új szövegéből – Király és bolond. 32. évf. 107. sz. 23., 1931. április 19.

Lear Király – Mutató Shakespeare drámájának új magyar szövegéből – A bolond versei. Lear a második leányánál. Három örült törvényt ül. 33. évf. 189. sz. 21., 1932. július 10.

Egy új költő: Shakespeare. Kosztolányi Dezső Shakespeare fordításai. Titkos nászéjszaka után. 33. évf. 252. sz. 22., 1932. szeptember 11.

Lear Király – Mutató Shakespeare drámájának új magyar szövegéből – Cordelia és az orvos. A szakadék. A király halála. 33. évf. 308. sz. 23., 1932. november 6.

Lear Király – Mutató Shakespeare drámájának új magyar szövegéből – Két ember a fõrgetegben. A király imája. 33. évf. 355. sz. 29., 1932. december 25.

Irodalmi levél (Ha olvasnak téged – Rainer Mária Rilke anyja és apja – Shakespeare és a lélekelemzés). 35. évf. 355. sz. 19., 1934. december 30.

Mutatós a Szentivánéji álom új szövegéből – Shakespeare – A herceg menyegzője. A tündérek altatódala. Lysander és Hermia az erdőben. Puck varázsverse. Puck bucsuja. Az őrült, a szerelmes és a költő. 36. évf. 332. sz. 21., 1935. december 1.

IRODALOM

- ARANY Zsuzsanna (2017): *Kosztolányi Dezső élete*. Osiris, Budapest
- ÁGOSTON PRIBILLA Valéria–HICSIK Dóra–HÓZSA Éva (szerk.) (2010): *Kihez vagy mihez hű? Tanácskozási fordításról, fordításról és nem fordításról Kosztolányi szellemében*. Városi Könyvtár Szabadka, Szabadka, 39–47.
- GEROLD László (1990): *Száz év színház*. Forum, Újvidék
- HICSIK Dóra (2011): *Alma Mater*. Életjel, Szabadka
- HIRTH Lipót (1900): *A szabadkai községi főgymnasium ifúsági könyvtárának jegyzéke az V–VIII. osztályok számára*. Hirth Lipót, Szabadka
- KOSZTOLÁNYI Árpád (1901): *Szabadka sz. k. város községi főgymnasiumának értesítője az 1900–1901. tanévről*. Krausz és Fischer, Szabadka
- KOZÁK Péter (2017): *Kossuth, a Shakespeare-fordító*. <http://www.nevpon.hu/view/11861> (2020. január 17.)
- SZILÁGYI Zsófia (2017): *Az éretlen Kosztolányi*. Kalligram, Pozsony–Budapest

JEGYZETEK

- ¹ A közös tanulmány *Bevezető* részét Horváth Lajos szabadkai kutatómunkája alapján összeállította Hicsik Dóra, a *Kosztolányi Shakespeare-fordításai* alcímű rész Horváth Lajos szabadkai és kolozsvári kutatómunkájának összefoglaló írása.
- ² Kosztolányi Ágoston (1824, Csantavér–1895, Szabadka).
- ³ Erről Bíró Ede honvéd ír naplójában, mely *Három világrészben* címmel jelent meg a *Történelmi Lapok*ban, 1898 januárjában.
- ⁴ Toncs Gusztáv (1859, Szegvár–1938, Budapest) a pesti egyetem magyar–filozófia szakán 1881-ben szerzett tanári diplomát. Pályáját a szabadkai gimnáziumban kezdte, ahol 1910-ig tanított. Munkásságát a fővárosban is elismerték: 1888-ban a Természettudományi Társaság, 1933-ban pedig a Filozófiai Társaság is tagjai közé választotta. 1907-ben megalapította a Felső Kereskedelmi Iskolát, amelynek igazgatója lett. A *Tanügyi Lapok* szerkesztője (1885–86).
- ⁵ Vö. Arany János és Kosztolányi Dezső *Szentivánéji álom*-fordításainak összehasonlított részleteit: Arany Zsuzsanna: „*Jancsi Pannit nyerve meg*” vagy „*Jancsié lesz végre Julcsa*”? *Kosztolányi-műfordítások a kritikai kiadás forrásanyagában* (ÁGOSTON PRIBILLA–HICSIK–HÓZSA 2010; 39–47).
- ⁶ A gimnazista Kosztolányi korabeli magyar anyanyelvápolásához és az érettségi tárgyait képező német, latin és görög idegen nyelvekhez fűződő személyes viszonyulásáról lásd: ARANY 2017; 53–56.
- ⁷ „[A] legendagyártás vágya Kosztolányiban erősen munkált. [...] Kosztolányi életében a személyes múlt effajta átalakítását könnyen a hazugságok, elfedő akciók, csúsztatások

sorába illeszthetnénk bele, feltárásukat az igazságra vágyó irodalomtörténész gesztusaként ünnepelve: holott nem árt tágabb kontextusban nézni a pályakezdésre emlékezést, akkor ugyanis könnyen kiderülhet, nem is annyira meglepő és egyedi ez a mitizálás” (SZILÁGYI 2017; 34–35).

⁸ Vö. „Kossuth a *Macbeth* szövegén tanulta meg használni az angol nyelvet, a fordítókísérlet ugyanakkor kiváló stílusfejlesztő iskola is volt Kossuth számára: addig használt szövevényes, latinus mondatszerkezeteit világos, pontos tagolásra kényszerítette a fordítót megkötő szöveg. Később Angliában és az Egyesült Államokban elmondott angol nyelvű beszédei éppen erősen érezhető shakespeare-i színeikkel ejtették bámolatba a magyar forradalomért rajongó polgárokat” (KOZÁK 2017).

VÍZIÓ A FEKETE FÜRDŐRŐL
(2020, OLAJ, VÁSZON, 20x20 CM)

